

УДК 373.5.015.31.016:172.15 (045)

DOI <https://doi.org/10.32782/1992-5786.2025.102.18>

С. П. Гура

старший викладач кафедри суспільно-гуманітарної
освіти та педагогіки виховання
Комунального закладу «Запорізький обласний інститут
послядипломної педагогічної освіти» Запорізької обласної ради
ORCID: orcid.org/0000-0003-2523-2695

Л. А. Чернікова

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри STEM-освіти та цифрових технологій
Комунального закладу «Запорізький обласний інститут
послядипломної педагогічної освіти» Запорізької обласної ради
ORCID: orcid.org/0000-0002-1214-9019

ФОРМУВАННЯ ОБОРОННОЇ СВІДОМОСТІ ЯК ОСВІТНІЙ РЕЗУЛЬТАТ ВИВЧЕННЯ ПРЕДМЕТА «ЗАХИСТ УКРАЇНИ»

У статті розглянута методика М. Ляховича щодо виокремлення українських суспільно-державних (національних) цінностей та визначення шляхів формування оборонної свідомості у здобувачів освіти, яка була застосована у 2024 році під час очних та дистанційних тренінгів для вчителів, спрямованих на забезпечення викладання навчального предмета «Захист України» за Модельною навчальною програмою «Захист України. Інтегрований курс» для закладів, що забезпечують здобуття повної загальної середньої освіти. Дана методика складається з двох етапів: самостійне виокремлення учасниками тренінгу національних цінностей України та на прикладі Франції (ставлення французів до цінностей: свобода, рівність, братерство і світськість) показати механізми захисту цінностей через мовну політику і розгляд можливостей освіти та українського суспільства щодо формування оборонної свідомості у здобувачів освіти.

Методика М. Ляховича є ефективним та сучасним інструментом у роботі як з педагогами, так і зі здобувачами освіти. Вона спрямована на поглиблене ознайомлення учнів з українськими суспільно-державними (національними) цінностями, формування вмінь самостійно їх виокремлювати та осмислювати у контексті реалій сьогодення. Особливого значення ця методика набуває під час викладання предмета «Захист України», адже саме цей курс є ключовою ланкою у вихованні громадянської відповідальності, патріотизму та готовності молоді до захисту держави.

Застосування методики М. Ляховича на уроках «Захист України» сприятиме глибшому усвідомленню учнями власної ролі у зміцненні державності, формує почуття обов'язку перед суспільством і розуміння важливості особистого внеску у забезпечення безпеки країни. Такий формат навчання поєднує ціннісні орієнтири, знання, практичні вміння та навички, що необхідні для розвитку стійкої громадянської позиції й підвищення рівня оборонної свідомості.

Крім того, методика підкреслює вагому роль предмета «Захист України» як освітньої платформи для формування культури безпеки, національної стійкості та готовності молоді діяти в інтересах держави. Її впровадження забезпечує цілісний підхід до виховання свідомих громадян, здатних активно долучатися до розбудови та захисту України в сучасних умовах.

Ключові слова: оборонна свідомість, українські суспільно-державні (національні) цінності, тренінг для вчителів предмета «Захист України», військово-патріотичне виховання, педагогічні технології.

Постановка проблеми. Метою Модельної навчальної програми «Захист України. Інтегрований курс» для закладів, що забезпечують здобуття повної загальної середньої освіти 2024 року (Автори й авторки: Ігор Борохович, Анна Коваленко, Ірина Когут, Оксен Лісовий, Вікторія Сісецька, Євген Семенів, Ігор Сердюк, Інна Совсун, Валерій Хмельницький, Олена Шиян та члени робочої групи МОН (Наказ МОН №300 від 08.03.2024) є формування національної та громадянської ідентичності, громадянської стійкості та оборонної свідомості здобувачів та здобувачок профільної середньої освіти, здатності виявляти

свою національну та громадянську ідентичність у повсякденному житті і в умовах негативних зовнішніх впливів та готовності до захисту незалежності і територіальної цілісності України, конституційних засад державного ладу, національних інтересів та суспільно-державних (національних) цінностей України [4].

Формування національної та громадянської ідентичності, громадянської стійкості та оборонної свідомості у здобувачів освіти на сьогодні є одним з актуальних в контексті завдань, які задекларовано державними документами. Так, Закон України «Про освіту» (2017, з наступними

змінами) містить положення про виховання відповідальних громадян, формування цінностей, які сприяють обороноздатності і готовності до захисту держави [6]; Закон України «Про національну безпеку України» (2018) встановлює принципи національної безпеки, серед яких – захист життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави [5]; Указ Президента «Про Стратегію воєнної безпеки України» (2021) визначає загрози, пріоритети й напрямки державної політики у галузі національної безпеки та оборони, а також формує рамки, в межах яких можливий розвиток оборонної свідомості через систему освіти, виховання, громадянської активності [8]; Указ Президента «Про Стратегію забезпечення державної безпеки» (2021) охоплює напрями і завдання державної політики у державній безпеці, в тому числі через освіту та інформаційну роботу [9]; Указ Президента «Про запровадження національної системи стійкості» (2021), в якому надається Концепція забезпечення національної системи стійкості – документ, що прагне забезпечити здатність суспільства та держави до протидії загрозам, у тому числі через підвищення рівня свідомості громадян [10].

Постає проблема – з чого краще розпочати формування оборонної свідомості у здобувачів освіти під час викладання предмета «Захист України»?

У 2024 році МОН України провело підготовку тренерів для роботи з вчителями предмета «Захист України» в регіонах. З вчителями закладів освіти Запорізької області із серпня 2024 року приступив працювати тренер Микола Петрович Ляхович, автор концепту суспільно-державних (національних) цінностей утвердження української національної та громадянської ідентичності, провідний фахівець з національно-патріотичного виховання управління національно-патріотичної роботи та спорту апарату Правління ГО «Товариство сприяння обороні України» (м. Київ). Коротка довідка про М. Ляховича: народився у 1976 р. у м. Дубровиця на Рівненщині. У 2009 р. закінчив факультет психології Національного педагогічного університету ім. М. Драгоманова. За участь в акціях «Україна без Кучми» позбавлений волі на 5 років, амністований у 2003 р. До травня 2004 року перебував у лікувальних закладах. Попри інвалідність, влітку 2004 року включається в громадську діяльність. Проходить увесь шлях із сумськими студентами на Київ. Активіст Помаранчевої революції. У 2010 р. заснував громадську ініціативу «Поліська Січ», яка провадить збір спогадів учасників національно-визвольних змагань на Поліссі, та оприлюднює їх на однойменному сайті. Активний учасник Євромайдану, співорганізатор походів до Межигір'я. Один із координаторів «Просвітницької сотні Майдану». Доброволець оборони України в зоні АТО у 2014 р. З 2015–2016 рр. –

керівник відділу національно-патріотичного виховання Міністерства молоді та спорту України.

В роботі з вчителями М. Ляхович запропонував свою методiku щодо виокремлення українських суспільно-державних (національних) цінностей та визначення шляхів формування оборонної свідомості у здобувачів освіти, яку пропонуємо розглянути в цій статті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поняття «оборонна (defensive) свідомість» стало помітно актуальним і предметом інтенсивного аналізу в українській науковій та публічній дискусії після повномасштабного вторгнення 2022 року; воно закріплене й у нормативно-правових документах як об'єкт державної політики. В академічній літературі в Україні тема розвивається переважно в межах політико-аксіологічних, педагогічних і громадянсько-виховних підходів: досліджують зв'язок оборонної свідомості з національною ідентичністю, патріотичним вихованням і державною політикою.

Оборонна свідомість привертає увагу багатьох українських науковців та публіцистів (А. Гордієнко, П. Горінов, Р. Драпушко, М. Ляхович, В. Сокурєнко, Ю. Юзич тощо). Деякі авторів розглядають оборонну свідомість як комплексне міждисциплінарне явище – сегмент національної ідентичності, що включає знання (інформаційно-пізнавальний компонент), ціннісно-мотиваційну готовність до захисту, практичні навички та громадянську позицію, яка мобілізує до підтримки безпеки й національного спротиву. Такі тлумачення наведені в авторських статтях (наприклад, О. Волянчук 2024; Т. Ремех 2024) [1, 11].

Вангломовній літературі «оборонна свідомість» розкладається на кілька споріднених концептів, а саме: «defence consciousness» – у гуманітарній та історичній літературі цей термін інтерпретується як колективне чи індивідуальне ставлення й ментальність, що формує готовність спільноти або групи до організованого захисту: історичні практики, традиції самооборони (G. Mazarire 2005); «security consciousness» – у прикладних соціальних дослідженнях і кримінології термін означає усвідомлення загроз (внутрішніх / зовнішніх), знання про ризики та наявність установок / поведінки для їхнього попередження або реагування включно з громадянською поведінкою (S. Liberty, M. Abdullahi 2021); «cyber-defense consciousness» – у кібербезпеці це є організаційна чи колективна пильність, установки і практики, які забезпечують постійну готовність до кіберзагроз, що включає навчання, політики, технічні процедури (M. Gross, S. Ho 2021) [13-16].

Отже, питання оборонної свідомості – в інтенсивній стадії розвитку: воно вже має нормативне закріплення й активну прикладну літературу в Україні, але потребує синтезу, стандартизації

методів і систематичних емпіричних досліджень для перетворення фрагментованих напрацювань у стійку наукову дисципліну.

Мета статті: розглянути методику М. Ляховича щодо виокремлення українських суспільно-державних (національних) цінностей та визначення шляхів формування оборонної свідомості у здобувачів освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для розуміння сутності поняття «оборонна свідомість» насамперед варто звернутися до його визначення в Законі України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності», де «оборонна свідомість – свідоме сприйняття та готовність громадянина до захисту незалежності і територіальної цілісності України, конституційних засад державного ладу, національних інтересів та суспільно-державних (національних) цінностей України» [7].

Т. Ремех розглядає оборонну свідомість як «сегмент національної ідентичності, готовність громадянина захищати незалежність і територіальну цілісність України» [11, с. 99]. О. Волянчук зазначає, що оборонна свідомість «є комплексним явищем, яке потребує міждисциплінарного аналізу». Також вона розглядає оборонну свідомість як політико-аксіологічний феномен і як елемент національної ідентичності, що взаємодіє з патріотичним вихованням, громадянською освітою, політичною консолідацією [1, с. 105].

Ю. Юзич вважає, що «оборонна свідомість сьогодні це не лише про вміння складати дрони та управляти ними, про навички тактичної медицини, мінної безпеки, цивільного захисту (уміння знаходити укриття, захищати себе і оточуючих від військових загроз окупанта). Це не просто про мову спілкування, а також і про мовну гігієну. Бо перш ніж підлітки навчатимуться початкової військової підготовки вони передусім вже мають розуміти, хто ми, чому нас вбивають і яке значення має московська мова в цій війні» [12].

М. Ляхович наголошуючи на необхідності формування оборонної свідомості, акцентує, що «це поняття не містить у собі майже нічого зі звичного для пострадянського простору мілітаризму, а навчає школярів захисту національних цінностей, мови і культури, а також правової і безпекової культури» [3]. І саме тому методика щодо формування оборонної свідомості, яку запропонував М. Ляхович як тренер для запорізьких вчителів предмета «Захист України» складається з двох етапів:

1) самостійне виокремлення учасниками тренінгу національних цінностей України;

2) на прикладі Франції (ставлення французів до цінностей: свобода, рівність, братерство і світськість) показати механізми захисту цінностей

через мовну політику та розгляд можливостей освіти та українського суспільства щодо формування оборонної свідомості у здобувачів освіти.

На першому етапі пропонується переглянути дві фотографії із зображенням бурятів та американців та надати відповідь на запитання: «Що таке нація? На якій фотографії представники нації?» (основний критерій – наявність держави). Далі через піраміду Маслоу розводяться потреби та цінності, які можуть бути як індивідуальні, так і суспільні. Наступне запитання: «Яка ціна Цінності? Чим за неї «платять»? (найвища плата – життя). І головне запитання першого етапу: «Що можна віднести до українських суспільно-державних (національних) цінностей?» (учасники тренінгу об'єднуються у групи, кожна група має записати на аркуші ватману (очне навчання) чи на слайді гугл-презентації (дистанційне навчання) свої відповіді. Наводиться стаття 6 Закону України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» і надається визначення суспільно-державних (національних) цінностей України. Після чого напрацювання усіх груп записуються на фліпчарті чи на окремому слайді гугл-презентації та кольоровим маркером виокремлюються поняття, що належать до цінності «самобутність» (мова, віра, традиції, духовність, культура, історія, ідентичність, унікальність, самодостатність, неповторність, звичаї, традиційні сімейні цінності), і пропозиція до слухачів назвати всі ці поняття одним словом. Далі пропонується для подальшого самостійного читання книга Євгена Наконечного «Украдене ім'я: чому русини стали українцями?», наводиться приклад впливу української культури на народи не українського походження та надається визначення поняття «самобутність» в Законі України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності».

Наступним виокремлюються поняття, що належать до цінності «воля» (свобода, відповідальність, громадянськість, права, незалежність, волевиявлення, звитяга, демократія), пропозиція назвати всі ці поняття одним словом. Презентується книга Юрія Горліс-Горського «Холодний Яр», розповідається про те, що навіть в нашому гербі можна прочитати слово «воля». І надається поняття «воля» в Законі України про ідентичність.

Потому виокремлюються поняття, що належать до цінності «соборність» (територіальна цілісність, національна єдність, братерство, взаємодія, взаємодопомога, спільність, громадянський консенсус, єдність світового українства), пропозиція назвати всі ці поняття одним словом. Описується книга Євгена Куртяка «Спалені обози», розповідається про Великий Державний герб Української Соборної Держави (автор Микола Битинський).

І надається поняття «соборність» в Законі України про ідентичність.

Насамкінець виокремлюються поняття, що належать до цінності «гідність» (взаємоповага, шляхетність, справедливість, вдячність, деокупація, декомунізація, доброчесність, рівність, шанобливість, людськість), пропозиція назвати всі ці поняття одним словом. Представляється книга Івана Багряного «Сад Гетсиманський», розповідається Знак Гідності Української Держави, що був затверджений 14 жовтня 1937 р. Постановою Уряду УНР в екзилі. І надається поняття «гідність» в Законі України про ідентичність.

В умовах російсько-української війни актуальним є питання формування національної самоідентичності української молоді, оскільки це стратегічна передумова збереження української державності, суспільної єдності та національного розвитку країни надалі. Художньо-історичні твори Євгена Наконечного, Юрія Горліс-Горського, Євгена Куртяка, Івана Багряного можуть бути інструментами національного відродження, формування самоідентичності та глибокого розуміння національних цінностей, ефективно сприяти формуванню національних цінностей у сучасної молоді, яка через літературу глибше пізнає себе, усвідомлює свою національну ідентичність і на літературно-історичних прикладах розуміє зв'язок поколінь, вчиться захищати як свої ідеали, так і свою державу [2].

Як підсумок наводяться слова Нассіма Талеба: «Правило меншин показує: щоб суспільство функціонувало належним чином, потрібно тільки одне – невелика кількість нетолерантних, доброчесних людей, які особисто зацікавлені в результаті гри». Отже, якщо хоч певна кількість нашої молоді виросте з нетолерантністю до корупції та безвідповідальності, натомість буде переконана у необхідності захищати українські національні цінності, то цього вже досить для розвитку нашої країни. Але зараз Україна воює, і тому вкрай необхідно сформувати оборонну свідомість у кожного здобувача освіти (що закладено як найважливіша ціль в Модельній навчальній програмі «Захист України. Інтегрований курс» для закладів, що забезпечують здобуття повної загальної середньої освіти 2024 року), щоб хтось обрав військову спеціальність і встав зі зброєю на захист держави, а всі інші у цивільному житті активно діяли для зміцнення захисту держави: працювали, волонтерили, донатили.

На рис. 1 надається загальна схема роботи з учасниками тренінгу на першому етапі виокремлення українських суспільно-державних (національних) цінностей.

Другий етап розпочинається із визначення поняття «оборонна свідомість» в статті 1 в Законі України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності». Далі М. Ляхович наводить результати соціологічного опитування,

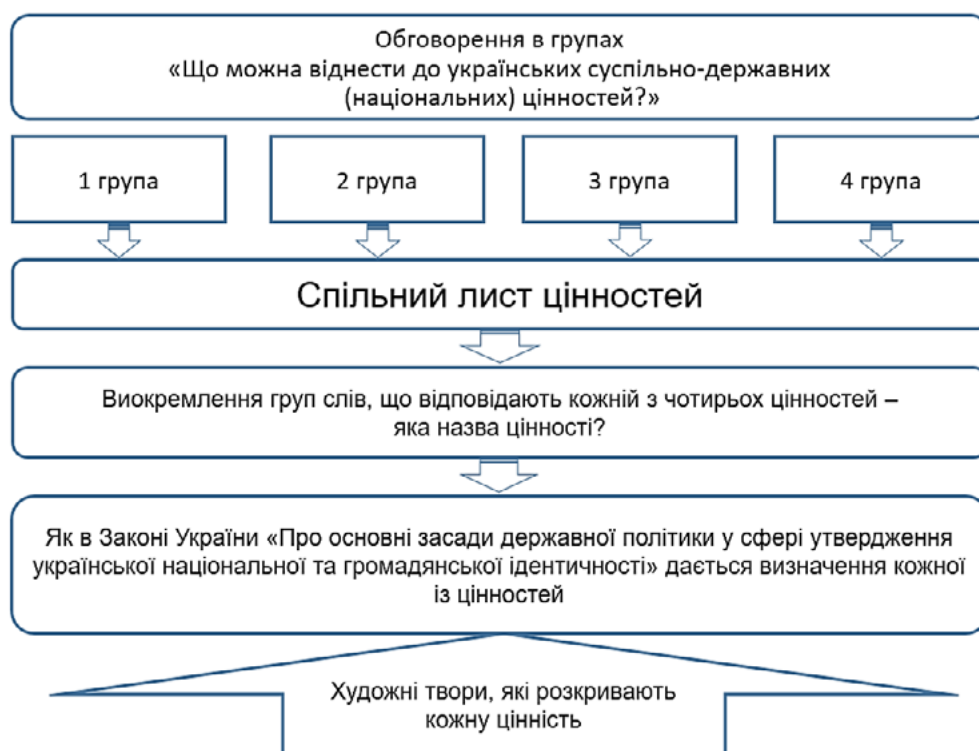

Рис. 1. Схема самостійного виокремлення українських суспільно-державних (національних) цінностей учасниками тренінгу

що було проведене відповідно до заяви Е. Макрона про можливе розгортання західних військ в Україні: «Кожен другий француз у віці 18-25 років готовий брати участь у війні за Україну, якщо цього потребуватиме Франція...».

Ще у 2016 р. завдяки підтримці уряду США група державних службовців гуманітарного напрямку, науковців і громадських активістів з України були ознайомлені з особливостями формування національної ідентичності у провідних країнах Європейського Союзу. Зокрема у Франції громадянське виховання є основою національної безпеки держави. Воно спрямоване на захист і розвиток національної мови і культури. Відомо, що Франція «тримається» не на державному апараті чи армії, а на громадянах, які є носіями національних суспільно-державницьких цінностей. Цінності там не є результатом «суспільного консенсусу», а здобуті французькою нацією в кривавих внутрішніх громадянських протистояннях і закріплені законодавчо. А це свобода, рівність, братерство і світськість. Тому кожен державний службовець, науковець чи представник неурядової організації, які здійснюють громадянське виховання, – пропагують ці цінності. При цьому ці цінності є універсальними, надідеологіями і програмними засадами суспільно-політичних сил у Франції [3].

У Франції основними завданнями оборонної свідомості, перш за все, є донесення національних цінностей держави засобами французької мови та культури. Задля цього вихованцям надаються певні компетентності.

По-перше – захист французької мови і культури, який містить в собі вміння читати національні філософські трактати й розуміти їхній історичний контекст.

По-друге, вміння верифікувати джерела інформації. Суть у тому, що у демократичних вільних країнах не намагаються «обмежувати» доступ до джерел інформації (це практично неможливо завдяки новітнім інформаційним технологіям таким як Інтернет). Натомість вихованців спонукають до навичок перевіряти інформацію на вірогідність, а особливо досліджувати джерела інформації.

По-третє, вміння захищати інформацію. Перш за все «гігієна» поведінки в соцмережах. Тобто не викладай туди зайвого про себе особисто, про свою родину, свою комуну (громаду) тощо. Звісно, тут же навчають, що не варто знімати відео як пересуваються Збройні сили Франції і викладати його в Інтернеті.

По-четверте, вміння аналізувати чи принесли користь захисту цінностей держави військові операції, в яких брали участь Збройні сили Франції. Для цього вихованців також ділять на мікрогрупи, кожна з яких вибирає будь-яку військову операцію за останні пару десяти років, де брали участь французькі військовослужбовці, і проводить повний її аналіз, який включає кількість загиблих і поранених та суму виплаченої допомоги, кількість втраченої техніки, відстріляних боєприпасів тощо. І що важливо, оскільки ЗС Французької Республіки після Другої світової війни брали участь у збройних конфліктах на територіях за тисячі кілометрів від Франції, то учні, що досліджують конфлікт, мають не лише вказати суверенними територіями яких країн перекидалися французькі підрозділи, але й на основі яких міждержавних угод. Таким чином учні усвідомлюють не лише те, які цінності боронять ЗС Франції, але і які геополітичні зв'язки має їхня країна, і яким авторитетом користується

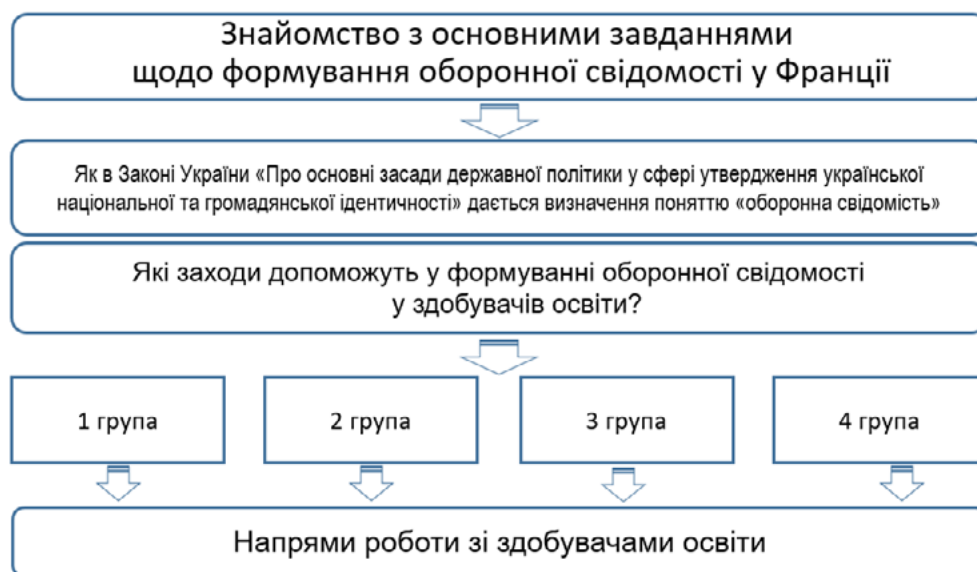

Рис. 2. Схема роботи з учасниками тренінгу на етапі розгляду можливостей освіти щодо формування оборонної свідомості у здобувачів освіти

у світі. Тому молоді Франції не лише близька цінність Свободи, за яку б'ються українці, а відтак вони мають морально-духовний імператив допомогти тим, хто боронить близьку їм цінність – їх до цього також зобов'язує авторитет їхньої країни у світі.

Далі доцільно об'єднати учасників тренінгу в групи та обговорити питання: «Які заходи допоможуть у формуванні оборонної свідомості у здобувачів освіти?».

На рис. 2 надається загальна схема роботи з учасниками тренінгу на другому етапі розгляду можливостей освіти та громадськості щодо формування оборонної свідомості у здобувачів освіти.

У підсумку можна об'єднати пропозиції усіх груп в такі напрями роботи зі здобувачами освіти:

- патріотичне виховання (відмовитися від мови ворога в повсякденному житті та споживання російськомовного контенту; глибоке знайомство з історією України та прикладами героїзму українців у боротьбі за незалежність; формування національної ідентичності та гордості за свою державу; популяризація сучасних героїчних прикладів захисників України);

- військово-патріотичне навчання (тренінги з тактичної підготовки, першої допомоги та виживання: уроки «Захист України», курси при обласних центрах нацспротиву та ветеранської політики; гуртки БПЛА; практичні заняття з основ оборони території та цивільного захисту: бомбардування, терористичні акти, природні катастрофи);

- соціально-психологічна підготовка (розвиток стресостійкості та психологічної витривалості; формування відповідальності за життя і безпеку себе та інших; робота з емоційним інтелектом і навичками командної взаємодії);

- волонтерська та громадська діяльність (участь у проєктах, спрямованих на підтримку армії та постраждалих у війні; формування відчуття відповідальності за громаду та державу; популяризація патріотичних ініціатив та громадських кампаній);

- цифрова та інформаційна безпека (навчання захисту персональних даних та безпечної поведінки в Інтернеті; усвідомлення загроз кібератак та способів протидії їм; використання технологій для підвищення оборонної здатності суспільства).

Висновки та пропозиції. За методикою М. Ляховича було проведено заняття у двох очних та трьох дистанційних групах тренінгу для вчителів предмета «Захист України» у 2024 році. Однак, такі заняття можна також проводити і зі здобувачами освіти, оскільки така подача матеріалу про українські суспільно-державні (національні) цінності та шляхи формування оборонної свідомості має конкретні переваги:

- розуміння чому і звідки походять українські суспільно-державні (національні) цінності;

- усвідомлення необхідності спілкування рідною мовою та споживання україномовного / англomовного контенту (безплатне споживання російськомовного контенту – це допомога ворогу у бомбардуванні нашої землі);

- самостійне визначення шляхів формування оборонної свідомості та розуміння значущості предмета «Захист України»;

- залучення особистого досвіду учасників та включення критичного мислення;

- усвідомлення важливості дій кожного громадянина України в подальшій долі рідної країни.

Отже, методика М. Ляховича є ефективним інструментом у роботі як з педагогами, так і зі здобувачами освіти, оскільки спрямована на ознайомлення та самостійне виокремлення українських суспільно-державних (національних) цінностей, а також на обговорення шляхів формування оборонної свідомості, що має особливе значення в умовах сьогодення. Вона сприяє усвідомленню молоддю власної ролі у зміцненні державності, формує почуття відповідальності за безпеку України та готовність діяти в інтересах суспільства. Такий формат навчання поєднує ціннісні орієнтири, знання й практичні навички, необхідні для розвитку стійкої громадянської позиції та підвищення рівня оборонної свідомості. Крім того, методика підкреслює вагому роль предмета «Захист України» у зміцненні обороноздатності держави через освіту, сприяє формуванню в молоді культури безпеки та глибокого розуміння важливості захисту України в сучасних умовах.

Список використаної літератури:

1. Волянчук О. В. Національні цінності та оборонна свідомість у фокусі державної політики. *Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова*. 2024. Вип. 36. С. 103–116. URL: <https://enpuir.udu.edu.ua/entities/publication/65be7ea6-c297-4786-bd61-5f08609d5f7d> (дата звернення: 12.11.2025).
2. Гура С., Ляхович М. Твори української літератури як засіб ідентифікації та трансляції національних цінностей. *Педагогічні науки та освіта : збірник наукових праць Запорізького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти*. Вип. L–LI. Запоріжжя : СТАТУС, 2025. С. 69–78. URL: https://drive.google.com/file/d/1GCWSOx9fLi_WQa59RRLWi2izYxhXyLoq/view (дата звернення: 12.11.2025).
3. Ляхович М. Наше завдання – розвинути у українців «оборонну свідомість». *Україна молода*. 26.10.2016. URL: <https://umoloda.kyiv.ua/number/3068/188/105099/> (дата звернення: 12.11.2025).
4. Модельна навчальна програма «Захист України. Інтегрований курс» для закладів, що забезпечують здобуття повної загальної середньої освіти / І. Борохович, А. Коваленко, І. Когут,

- О. Лісовий, В. Сісецька, Є. Семенів, І. Сердюк, І. Совсун, В. Хмельницький, О. Шиян та ін. 2024. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/news/2024/08/13/MNP-Zakhyst.Ukrayiny-Intehrovany.kurs-2024.pdf> (дата звернення: 12.11.2025).
5. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 р. № 2469-VIII. *Відомості Верховної Ради України*, 2018. № 31. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата звернення: 12.11.2025).
 6. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII (із наступними змінами). *Відомості Верховної Ради України*, 2017, № 38–39. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 12.11.2025).
 7. Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності : Закон України від 13.12.2022р. № 2834-IX. URL: <https://nenc.gov.ua/wp-content/uploads/2015/05/IDENT.pdf> (дата звернення: 12.11.2025).
 8. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25 березня 2021 року «Про Стратегію воєнної безпеки України» : Указ Президента України від 25.03.2021 р. № 121/2021. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1212021-37661> (дата звернення: 12.11.2025).
 9. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30 грудня 2021 року «Про Стратегію забезпечення державної безпеки» : Указ Президента України від 16.02.2022 р. № 56/2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/562022-41377> (дата звернення: 12.11.2025).
 10. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20 серпня 2021 року «Про запровадження національної системи стійкості» : Указ Президента України від 27.09.2021 р. № 479/2021. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/4792021-40181> (дата звернення: 12.11.2025).
 11. Ремех Т. О. Оборонна свідомість як складова національної ідентичності. *Теоретичні та практичні аспекти розвитку наукової думки у сучасному світі* : матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції (березень 2024 р.). Київ : Інститут педагогіки НАПН України, 2024. С. 98–100. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/740509/> (дата звернення: 12.11.2025).
 12. Юзич Ю. О. Оборонна свідомість та як її формувати у юнацтва. *Нова українська школа* (інтернет видання) 2025. 09 черв. URL: <https://nus.org.ua/2025/06/09/oboronna-svidomist-ta-yak-yiyi-formuvaty-u-yunatstva/> (дата звернення: 12.11.2025).
 13. Liberty, S. M. Security Consciousness in Insecure Communities. *LJRHS / Journal Press*, 2021. PDF. URL: https://journalspress.com/LJRHS_Volume21/Security-Consciousness-in-Insecure-Communities.pdf (дата звернення: 12.11.2025).
 14. Mazarire, G. C. Defence consciousness as way of life: “the Refuge Period” and Karanga defence strategies in the 19th century. *Zimbabwean Prehistory*, 2005, Issue 25, pp. 19–26. URL: <https://www.africabib.org/rec.php?RID=Q00040569> (дата звернення: 12.11.2025).
 15. Ho, S. M. Consciousness of cyber defense: A collective activity. *Computers & Security*, 2021. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0167404821001814> (дата звернення: 12.11.2025).
 16. Obiagu, A. Social Studies Teachers’ Awareness and Practice of “Security Consciousness in Teaching” in Enugu State, Nigeria. *SSRN Electronic Journal*, 2022. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4103620 (дата звернення: 12.11.2025).

Hura S., Chernikova L. Formation of Defense Consciousness as an Educational Outcome of Studying the Subject «Defense of Ukraine»

The article examines M. Liakhovych's methodology for identifying Ukrainian socio-state (national) values and determining the ways of forming defense consciousness among students. This methodology was applied in 2024 during in-person and online training sessions for teachers aimed at supporting the teaching of the subject «Defense of Ukraine» in accordance with the Model Curriculum «Defense of Ukraine. Integrated Course» for institutions providing complete general secondary education.

The methodology consists of two stages: first, the independent identification by training participants of Ukraine's national values; and second, using the example of France (the French attitude toward the values of liberty, equality, fraternity, and secularism) to demonstrate mechanisms for protecting values through language policy, as well as discussing the potential of education and Ukrainian society in fostering defense consciousness among students.

M. Liakhovych's methodology is an effective and modern tool for working both with educators and learners. It is aimed at deepening students' understanding of Ukrainian socio-state (national) values, developing the ability to independently identify and interpret them within the context of contemporary realities. This methodology is particularly significant in teaching the subject «Defense of Ukraine» as this course serves as a key link in cultivating civic responsibility, patriotism, and young people's readiness to defend their state.

Applying Liakhovych's methodology in «Defense of Ukraine» lessons contributes to a deeper awareness among students of their role in strengthening statehood, fostering a sense of duty toward society, and understanding the importance of personal contribution to national security. This learning format combines value

orientations, knowledge, and practical skills essential for developing a strong civic position and enhancing the level of defense consciousness.

Furthermore, the methodology emphasizes the crucial role of the «Defense of Ukraine» subject as an educational platform for developing a culture of safety, national resilience, and readiness of youth to act in the interests of the state. Its implementation ensures a holistic approach to educating conscious citizens capable of actively contributing to the development and defense of Ukraine under contemporary conditions.

Key words: *defense consciousness, Ukrainian socio-state (national) values, teacher training on the subject «Defense of Ukraine», military-patriotic education, pedagogical technologies.*

Дата першого надходження рукопису до видання: 20.10.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 24.11.2025

Дата публікації: 26.12.2025